

A 167

Herrevadskloster

En berättelse

av Gits (stiq Lööf

Handskrift
Handskrift af en Herrevadskloster

Stå stilla, vandrare, och se dig om!
Här reste sig från gråa ålderdomen.
Ett kloster, heligt då - men tiden kom
Och gjorde hemgång uti helgedomen.

Dessa ord av Tegnér, kanske nedskrivna i djup meditation om livets och tidens alltför hastiga, flykt får bilda inledning till ett försök att återge ett stycke historia om ett av Nordvästskånes märkligaste platser - Herrevadskloster - beläget på norrsidan av den underbara Söderåsen. Och vi skall här hänge oss åt tiden mellan 1144 och framtill våra dagars innebyggare på det gamla sägenomspunna klostret.

Just där Sorrödsbäcken faller ut i Rönneå finns ett vadställe - sedan gammalt kallat Herrevad. Enligt sägen har vadet fått sitt namn av att herrarna och riddarna använde vadet under sina jaktfärder till och från Söderåsen. Troligast är att namnet Herrevad härleder till Häradsvad, som skulle tyda på att vadstället varit ett bygde- socken- och häradsvad. År 1144 - Skåne var då som bekant under dansk besittning- inleddes ett gigantiskt byggnadsarbete i det naturfagra området. Det var då den 44-årige, framstående och mäktige prelaten - Lunds andra ärkebiskop - kyrkopolitiker Eskil Kristianson, som i sitt sjunde ärkebiskopsår på sitt arvegods i Herrevad beslöt att bygga ett munkkloster för cisterciens eller bernhardinorden. Att häradsvadet och markerna däromkring ansågs idealiska för att förlägga ett munkkloster var med all sannolikhet det, att det fanns fiskrika vattendrag omgivna med feta betesmarker och sist men inte minst stora bok- och ekskogar, rika på viltbråd. Därtill kommer att platsen låg enligt inbäddad i fager nejd med betagande utsikt mot den redan då vackra Söderåsen. Eskil den store kloster- och kyrkobyggaren - Herrevad var för övrigt det första munkklosteret för ovannämnda orden, som byggdes i den här landsändan - bodde under klosterbyggnadstiden på ett av sina arvegods - en stor herregård på Riseberga vång, där en stor slät ruinkulle var på stenhögar idag skola ligga och två stenlagda vägar, som går över en bäck och en mosse till stora landsvägen skall vara lämningar efter den gård, där Eskil vistades under klosterbygget. Ingen kan idag, med bestämdhet säga var denna gård skall ha varit belägen, men klart är att Eskil har haft alla sina arvegods i Riseberga. Söder om den herregård där han bodde lär ha funnits en stor djurhage. All ängsmark

utmed Rönne mellan Riseberga och Billinge lär ha tillhört Eskils gård eller gårdar. Eskil, som i sin ungdom under många år vistades i utlandet, där han var högt ansedd, kom i Clairvaux i Frankrike, hade han knutit nära vänskap med den helige abbot Bernhard, enligt historieböcker den tidens mest framstående kyrkomän. År 1144 då med all sannolikhet klostret stod färdigt för inflyttning, sände Bernhard på ärkebiskops Eskils kallelse de första munkarna till Herrevad, tillsammans 22 munkar. Framtill den 1 maj år 1150 kan man anta att munkarna höll på med inrednings- och upprustningsarbeten. Under dessa år hann Eskil med att år 1145 stifta Esroms benedikterkloster på nordöstra Själland och inviga Lunds domkyrka. Att det på den tiden fanns gott om "småkrig" framgår av historieböcker och under ett sådant krig mellan kungarna Sven Grade och Knut Magnusson år 1147 lär ärkebiskop Eskil ha blivit tillfångatagen av kung Sven, som lär ha hissat den höge kyrkomannen upp i ett av valven eller tornen i domkyrkan där han lär fått hänga i en korg i flera timmar. Rädd för bannlysning ingick dock kung Sven år 1149 förlikning med den förtörnade ärkebiskopen. Herrevadsklosters invigning den 1 maj 1150 skedde av ärkebiskop Eskil och har nog varit ett ståtligt skådespel. Klostret helgades åt jungfru Maria och Sankt Lars och blev snart ett av de rikaste och förnämligaste - detta till stor del beroende på att Eskil skänkte mycket gods till klostret. Dess områden och inkomster ökades genom frikostiga gåvor och många testamenten. Klosterbyggnaden var uppförd av huggen sandsten och var kringgärdad av byggnader med öppning åt öster och ej som nu mot söder. Byggnaderna lär ha grupperat sig kring en öppen fyrkantig gård, där norra sidan så småningom kom att tillbyggas av klosterkyrkans långsida. De tre andra byggnaderna lär ha varit tvåvåningshus, som innehålligt klostrets olika arbetsrum samt härbärge för både människor och djur. Klostergården omgavs av välvda pelargångar med prydliga bågställningar, arkader, bågpejare och kryssvalv. Dessa korsgångar kom att förmedla förbindelsen med den blivande kyrkan och klosterbyggnaden. Att korsgång används för högtidliga processioner och som spåserplats för munkarna kan man ta för givet. Mot korsgången öppnade sig rummen i nedre våningen, matsalen förbunden med köket, stekarehuset detta med ekonomibygnader, rådplägningsal, vintermatsal och samtalsrum. Ovanpå korsgången har en korridor löpt och gett förbindelse med kyrkan. I korridorens andra mynning har man kommit in i klädkammaren, sjukrum, sovrum och noviserum. På gårdsplanen, som kom att bli begravningsplats för munkarna lär ha funnits gräsplaner, gångar och planteringar och med all sannolikhet har i en särskild trädgård odlats, frukt, bär,

olika läkeväxter samt köksväxter såsom mejram, dill m m. Mitt på gårdsplanen lär ha funnits ett stort kors. Inom klostermurarna fanns en inre skola för blivande munkar och utanför klostermurarna en yttre skola för världsandliga och lekmän. Undervisningen omfattade förutom teologi även grammatik, retorik, dialektik, aritmetik, musik och astronomi. Munkarna levde ytterst strängt - de fingo inte gagna skinn eller skjortor, icke äta kött utom vid svårare sjukdomar, man sov i gångkläder - på halmsäckar och vid midnatt steg man upp och sjöng själamässor och den eviges lov, detta ända tills solen bröt fram. Dagen tillbragte munkarna med kroppsarbete, bön läsning och bokavskrivning, detta under absolut strängtystnad. Munkarna var flitiga avskrivare och man hade ett eget bibliotek och åtskilliga av deras böcker finnes bevarade i Köpenhamn. Munkarnas dräkt var en gråvitgrå rock med svart hätta och skapular, och utanför klostermurarna höljdes denna dräkt med en svart kåpa och hätta. Munkarna blev folkets läromästare i åkerbruk och särskilt då i trädgårdsskötsel. Vidare lärde man ut boskapsskötsel, fiske- sjuk- och fattigvård och någon form av skolundervisning bedrevs och sist men inte minst lärde man ut byggnadskonsten och av deras vattenregleringsarbeten finnes idag åtskilliga spår runt klostrets marker. Klostret underhölls genom munkarna bedrivet åkerbruk och boskapsskötsel. Klostrets borggård stängdes åt öster av en låg mur och mitt på borggården lär ha funnits en överbyggd brunn, numera igenflylld.

Att vattenregleringskonsten har stått i högsätet vittnar kanaler och bäckar runt i markerna om och att de tillkommit genom ett visst system ger en rundvandring belägg för. Runt hela klostret har med all sannolikhet vattnet letts i olika fåror. Man kan anta att det först och främst varit i skyddssyfte mot inkräktare för innanför dessa bäckar och kanaler har jordvallar och murar omgärdat klostret. Genom detta kanalsystem vars vatten i huvudsak säkerligen hämtats från de högre belägna Sorrödssjöarna har man dämt upp lämpliga markområden, som sedan blivit ypperliga fiskdammar. Genom sinnrika uppdämningar har man sedan kunnat reglera vattenmängderna. Men från allra första stund har kanalerna säkerligen använts som transportleder vid hemforsling av byggnadsmateriel till klostret och sist men inte minst för transport av lera, som på den tiden liksom idag, spelade en stor roll - isynnerhet som tegelbränningen på mitten av 1100-talet kom att användas för

Kyrkbyggen. Gamla lämningar vid Horsa kärr norr om Herrevadskloster visar att det här funnits lerbrott. Den direkta närheten till de grävka kanalerna och bäckarna bör styrka mon teowi om transportleder. Än idag bryts som bekant högvärdig lera vid Nybo, inte långt från Herrevadskloster. Genom ovannända vattenreleringskonst fick munkarna fram vatten till sina möllor och smedjor. En mölla i ordets bemärkelse finns än idag kvar och denna omnämns i gamla böcker och skrifter. Den är belägen norr om klostret. Inte långt från denna mölla har säkerligen en större ladugård med stall, fähus, slakthus och rökhus legat. Huruvida den gamla smedjan på väg upp mot nybo härstammar från denna tid har jag inte kunnat få belägg för. Herrevadskloster står naturligtvis med en, nej två underjordiska gångar. En säges munkarna ha grävt till nunneklostret på Nybo, beläget cirka två kilometer från munkklostret. Detta nunnekloster och dess historia har jag ännu inte kunnat utforska men hoppas kunna återkomma. Huruvida denna gång till Nybo slutat vid en damm belägen i vägkröken till Nybo för att sedan fortsätta på andra sidan dammen är inte helt otänkbart. Gångens mynning var nära klosterkällaren, som nu är igenmurad. En annan sådan gång lär munkarna ha grävt ill Korsadal där Tjörnadammen låg. Gångarna antas munkarna ha använt för hemliga fisketurer i sjön, där man med all sannolikhet haft båtar och fiskeutrustning även för fröjdeliga lusturer långt ifrån sedliga har dessa gångar brukats - männe nunnorna lockat till dessa utflykter, som genom gångarna kunde ske oförmärkt? Sägna vill veta att Sorrödsbäcken fordom utmynnade i Korsadal men att munkarna som ville ha nytta av vattnet lät bäcken få en ny fåra. Dopfunten vid stranden av Sorrödsbäcken i behagfull närhet till klostret lär inte ha haft med munkatiden att göra. Det klupigt arbetade stenblocket med övre sidan urholkad och ett avtappningshål mot Sorrödsbäcken anger med sin råa form att den tillkommit långt tidigare, troligen på 8- eller 900-talet. Detta skulle tyda på att platsen varit samlingspunkt för andlig verksamhet långt före klostrets tid. Munkarna, var redan vid sin ankomst till klostret folket till gagn och välsignelse - man hade ju mycket att lära ut. Men med klostrets växande rikedomar och abboternas växande makt efterträddes den äldsta tarvligheten snart av oerhörd yppighet, prakt och stigande vällevnad för munkarna. Klostret var rikt - man innehade 1800 hemman inom och utom klostret. Häveriplikten innebar för bönderna att fästebonden hade att lämna körslor och dagsverken till klostret som arrende. Häveriet var under hela medeltiden en måttligt tung oföränderlig börda för de häveriskyldiga

"gärendatorerna". Bland dessa hemman, som skulle utföra arbete var de flesta orter i vår kommun representerade. Sålunda omnämnes Sorröd, Farstorp, Stora Ryd, Vieröd, Ingelstorp, Allarp, Rynke, Lilla Björket Ruveröd, Westrarp, Smedjeryd, Järbeck, Smålanden, Skräddarhus, Hartshus, Värgapet, Stockaryd, Bökstorp och Jordboden, vilka även i idag finnes kvar som hemman. De hemman, som inte kunde bidra med vad jord gav, fick dra sitt strå till stacken i form av fiske och skogsprodukter. Åtskilliga andra ~~gårdsnamn~~ nämns i gamla skrifter och med tiden gick man långt utanför nuvarande Riseberga kommuns gränser och nämns kan här att den mäktige abboten på klostret även lär ha haft en del att säga till om i bl.a. Munka Ljungby, Svalöv, Mörarp och Kropp. Från de håverifria hemmanen uppbar munkarna skatt, som lades till klostrets alltmer ökande rikedomar. Vi har nu sysslat lite med hur klostret kom till och hur munkarna levde och bedrev arbetet.

Munkarnas bibliotek - idag kapell.

Av ovannämnda framgår att munkarna inrättade sig väl i sitt kloster men vad man saknade var en kyrka och att en sådan ingick i klostrets planering kan man ta helt för givet. Grundstenen till kyrkbygget lades år 1158 - kyrkan skulle i år kunnat fira 810 årsjubileum - av ärkebiskop Eskil. Att årtalet 1158 måste vara det riktiga tyder en inskrift i munkarnas kor på. Annat, som talar för att detta årtal är riktigt är att den ursprungligen är byggd utan tegel. Man kan efter studium i gamla skrifter klart slå fast att tegeln först på 1160-talet började användas i kyrklig arkitektur. En notis i munkarnas årsbok från år 1151 förtäljer att klostret detta år började tillbyggas. Kyrkan har sedermera vid restaurering försetts med yttermurar av tegel. Det var ingen liten kyrka, som nu började uppföras. Kyrkan hade sin längdriktning i öster-väster med koret i öster och tornet i väster. Kyrkan var treskeppig, ett brett högt mittskepp mellan två smala lägre sidoskepp i ädel sträng rundbågsstil med tunn- och kryssvalv. Fönstren var pargrupperade, i koret trekopplat, vilket anknöt till treenighetens sinnebild. Fönstren var prydda med praktfulla målningar. Kyrkan var antagligen målad i starka och bestämda färger med kraftiga mönster. Kyrkans mått var cirka 53 meter lång och skeppets cirka 32 meter, tvärskeppets cirka 28 meter och korets cirka 14 meter. Bredden av skeppet mätte gott 19 meter, därav mittskepp och kor 9 meter. Alla mått är invändiga. Alla

vinklar i kyrkan var räta, därav följer åter en förbluffande regularitet i planens hela utformning. Kyrkan är fränsett kapellen uträknad över kvadrater och följde således den bundna romerska systemet. Kyrkan var från början helt uppförd i natursten och har som nämnts vid restaurering klätts med tegel. Kyrkans höjd är ganska svår att bestämma men troligtvis ligger det mellan 10 - 15 meter. Vid företagna utgrävningar år 1939 påträffades olika dörrar någon två meter hög andra åter av mindre höjd. Kyrkans golv har troligtvis från början bestått av flat granitsten varpå man lagt ett lager gul lera som sedan putsats med ett tunt kalklager. Golvet har troligtvis sedermera belagts med glaserad och ornamenterad tegel i mosaikmönster. Gjorda utgrävningar bekräftar detta. Hur många år det tog munkarna att färdigställa detta gigantiska byggnadsverk har jag inte kunnat få fram i de skrifter jag studerat. Klosterkyrkan och kyrkan i Alvastra lär ha haft stora likheter och ruinerna i Alvastra, som är bättre bevarade än Herrevadsklosters vittnar om att det har varit en förnämlig kyrka. Klosterkyrkan, benämnd Maria Vårfrukyrka, kom sedan att användas som sockenkyrka ända fram till år 1677 jämte ett kapell, beläget där Riseberga kyrka idag är uppförd. Mycket mera finns med all sannolikhet att berätta om den gamla klosterkyrkan, men tyvärr har inte signaturen lyckats få fram mera material i skrivande stund. Innan vi lämnar kyrkan bör omnämnas att kyrkans ståtliga torn använts som försvarsverk och utsiktstorn och först på 1200-talet lär klockor låtit inbyggas i detsamma. Takbeklädnaden har troligtvis från begynnelsen utgjorts av någon form av sten, eller bränd lera, som sedermera ersatts med blytak - ett tak, som Karl XI:s krigshär den 12 juli 1677 fullständigt ödelade och använde till bössekulor. I samband med detta krig förstördes också stora delar av det övriga klostrets byggnader. Delar av blytaket tog svenskarna med sig vid sin reträtt mott Snapphaneeken där man slängde det i en damm, vilken än idag kallas Blydammen. Nämnas bör också att kyrkan vid en brand långt tidigare eller år 1292 då hela klosteranläggningen härjades av en kraftig vådaeld, åter reste sig som en ny fågel Fenix. Under klostrets katolska tid som varade fram till 1547, då reformationen gjorde sitt intåg, har mycket historiskt hänt. Att klostrets abbotar var mycket mäktiga och att deras anseende var stort över hela nordens kan man förstå, då påven i ett försök år 1234 att bilägga tvisterna mellan Håkan IV i Norge och biskopen av Hammar, uppdrog åt abboten på Herrevadskloster, ärkebiskop Uffe och ärkedjåknen i Lund att göra kung Håkan påmind om att i det fall han inte fogade sig skulle man

Vid reträtt, utan märsk mot Landhövningen, via Torstena, alltså

tvunga honom med kyrkans bann. På 1260-talet förekom många strider mellan Sven Graa och Thule Vognson. Sven Graa eller graa-Svend, som han kallades har anlagt Gråmanstorps kyrka. De båda stridande lär ha dödats vid denna kyrka och själamässor över dessa och andra som fallit offer under striderna lästes i Herrevadsklosters kyrka. I september 1305 underskrevo de båda svenska hertigarna Erik och Valdemar på Herrevad en försäkran, genom vilken de hyllade och erkände sin äldre broder Bingers äldste son Magnus som faderns efterträdare och förbundo sig till obrottslig tjänst och trohet - en försäkran, som de dock samma månad bröt. I februari 1452 lär 110 000 krigsmän ha befunnit sig kring Herrevadskloster - det var Karl Knutsson, som från Fagerhult stannade upp vid det mäktiga Herrevad. Avsikten med detta stora fälttåg var att Karl Knutsson försökte att få Lunds ärkebiskop och Skåne att gå sig tillhanda. Den stora hären med Karl i spetsen lär ha tagit vägen utmed den frusna Rönneå bort över Kvidingeheden till Hälsingborg. På Herrevadsån vid Stridsvad - troligtvis anspelar namnet på det strida vadet vid Nybro - stod 1510 ett stort slag mellan danskar och svenskar. 10 år senare, då Luther började predikas och den katolska kyrkans anhängare djupt sjunkit, började även kungarna göra ingrepp i klosteregendomen, som då fick börja betala skatt. Herrevadskloster blev vid reformationen inte genast sekulariserat men oaktat upprepade brev från konungen att klostertukten borde upprätthållas levde klosterfolket alltmer ogudaktigt och osedligt samt med överflöd i mat och dryck, varigenom mycket av klostrets egendom förskingrades. Mycket onyttigt folk valdes i klostret. Den andra maj 1565 fick landsdomären i Skåne Sten Bille på Fredrik II:s befallning order om att taga klostret under sin värjo. Sten Bille skulle dock tillförsäkra abboten en fristad i klostret samt nödigt underhåll. Vidare skulle Bille se till att andliga livet fungerade samt underhålla ett visst antal präster, djäknar och skolpiltar men skulle i övrigt driva allt löst och onyttigt folk. Sten Bille, som var förmäld med en dam vid namn Kirsten Lindenow, var en mycket lärd och berest, blid och praktisk man. Bl.a. lät han anlägga en spårlöst försvunnen pappersmølla på Herrevad och även "bøllebruget", Papperskvärnen i Klippan vars första vattenstämpel bar märket H.W.C., anlades av Bille. Gästfri och sällskaplig som han var, samlade han ofta adelsfolk till gästabad på Herrevad och ofta var Bille kallad till Kungen i Köpenhamn. I maj 1571 fann herr S tens systerson, skalden och astronomen Tycho Brahe och hans syster Sophie kort tid efter sin faders död en fristad på Herrevad hos den fördomsfrie lärde herr Sten. Här fick de inrätta sig ett observatorium och ett kemiskt laboratorium för guldmakeri. Detta observatorium har troligtvis legat mittemot nuvarande klosterkapellet, där stora trädbevuxna jordkullar

med all sannolikhet döljer någon byggnadsrest. Från detta observatorium förföljde Brahe himlavalvets hemligheter och på aftonen den 11 november 1572 fick Tycho Brahe till sin stora förvåning se nära zenit i den W-formiga stjärnbilden Cassiopeja en strålände stjärna av utomordentlig storlek. Dess glans överträffade Sirius - himlavalvets klaraste stjärna. Brahe började genast noggranna mätningar, beräkning och iakttagelser under 17 månader och noterade i en dagbok. Stjärnan blev allt ljusstarkare till och med skönjbar mitt på dagen. Upptäckten av stjärnan skapade Tycho Brahe ett världsrökte. Sporrade av framgången lekte det Brahe i hågen att lämna Danmark för att söka nya marker men han blev sjuk i frossa och senare på året 1572 var det annat hinder som stötte på för astronomen, som hade fattat tycke för en o-frälse flicka Christina Barbara - en präst eller bonddotter troligen en från Herrevad. Andra källor pekar på Knutstorp eller Hälsingborg. Giftermälet dem emellan stod troligen i januari 1573. Samma år på sommaren trycktes i Köpenhamn Brahes lilla bok om den nya stjärnan och stjärntydare såg i denna stjärna att det i norden skulle födas en prins, som skulle komma tyska riket att darra. Denne prins skulle befria de evangeliska troende från påvligt förtryck och denne prins skulle dö 1632 - en stjärntydan, som gick i uppfyllelse genom Gustav II Adolf. Boken väckte uppseende i hela Europa. Samma år som boken utgavs föddes Brahes dotter Christin. 1574 besökte Tycho Brahe för första gången ön Ven, mest troligt i sällskap med morbrodern Sten Bille, för vilken Tycho hade prisat öns lämplighet för astronomiska mätningar. Samma år var Brahe i Köpenhamn och föreläste för studenterna detta på anmaning av Kung Fredrik II. På herr Stens inrådan beslöt den danske kungen på ett eller annat sätt binda Tycho Brahe till Danmark, varför han belönade Brahe ön Ven. När detta hände skrev man år 1576, då Brahe grundade Uranienborgs slott på Ven och erhöll samma år Sten Billes livstidsförläning. Vänskapen mellan morbroder och Brahe blev allt starkare och man besökte varandra ganska ofta. På en resa mellan Helsingör och Köpenhamn den 5 januari 1586 avled Sten Bille i ett slaganfall, då 59 år gammal. Han begrovs i Hälsingborgs Sankta Maria kyrka den 12 januari samma år. Begravningen blev en de mest lysande, som förekommit i Hälsingborg. Livstidsförläningen överfördes nu till herr Billes änka, som högsta hönset på Herrevad även om hon i början av 1600-talet, då klostret bildade eget län fick en annan herre över sig. Hans namn var Axel Brahe. Godset blev härigenom uppdelat på olika händer. Änkan dog år 1612 och begrovs liksom sin make i Sankta Maria

kyrkan i Hälsingborg. Sonen Anders Bille övertognu Herrevads län och denne riddare upprevo natten till 11 februari med en mindre härskara Gustav II Adolfs här vid Vittsjö kyrka och erövrade flera fångar och fanor och från Gustav Adolf själv, som var nära att drunkna hans häst, värja och med ädla stenar och rik förgyllning prydda pistoler. Denne nye herre på Herrevadskloster dog år 1633. Han lär har varit en mycket sympatisk personlighet men av säggen nedvärderad till en mycket grym herre, som för sin grymhet ej fick ro i graven utan länge varje natt spökade på sitt forna residens. Efter Billes död blev Herrevad ånyo ett vanligt avgiftslän och innehades framtill 1640 av den berömda räntmästaren sedermera riksamiralen Jörgen Vind från Gundestrup. Mellan åren 1641 - 48 styrdes klostret av en annan räntmästare vid namn Sten Beck och under denna tid år 1644 sändes från det ärovärdiga munkbiblioteket åtskilliga gamla munkböcker till Köpenhamn. 1649 förlänades klostret till den mäktige riksamiralen, riksrådet Ove Gjedde och skiftena blev nu allt tätare och framtill 1658, då Skåne definitivt blev svenskt, hann klostret med att byta styresmän fyra gånger och därmed var klostrets danska tid förbi. Att klostret genom de ideliga skiftena av "herrar" blev alltmer förfallet kan man ju förstå. Redan tidigt 1600-tal lär klostrets förfall ha tagit sin början och efter Torstenssonkrigen blev klostret illa åtgånget. Som nämnts fullbordades säkerligen klostrets förstörelse från mitten av mars till juli år 1677, då Karl XI med sin krigshär härjade i trakterna. Under detta fälttåg blev kyrkan förstörd - mest troligt är att även klostrets tak bestått av bly, som även detta förvandlades till bössekulor åt Karl XI:s mannar. Den krigiske kung Karl lär ju enligt en säker källa vid ett tillfälle under detta fälttåg ha hängt 27 snapphanar samtidigt i den gamla Kungseken eller Snapphaneeken som den också kallas. Av denna finnes idag endast en stubbe kvar. Av de fordoms så gigantiska klosterbyggnaderna och kyrkan finnes idag inte mycket kvar. Portlängan, som idag förbinder de båda flyglarna, är den enda kvarvarande resten av själva klostret. Vid en ombyggnad år 1745 har den dock förstärkts. De meter-tjocka väggarna låter en ana klostrets fantasitiska byggnadsdimensioner. Glygelbyggnaderna är återuppförda år 1817 under Skånska fältkommissariatets tid. Av kyrkan återstår i stort sett intet. Den bit, som idag sticker upp ovan jord, har varit munkarnas källare, sakristia och bibliotek. Vagg i vagg med denna har kapitelsalen legat och sträckt sig över nuvarande grusgångar och skulle detta i så fall tyda på att de oregelbundna jordhögarna med insjunkningar skulle vara rester efter denna sal. Det var med all sannolikhet här, som Tycho Brahe hade sitt observatorium. Att munkarna tidigt anlagt tegelbruk i närheten av klostret står klart, härom vittnar otaliga rester. Karl XI har

9

varit den som såg till att så mycket som möjligt av resterna av kyrkan forslats bort. Mycket har gått åt vid uppförandet av Carolikyrkan i Malmö. Transportvägen dit kantas än idag av bondgårdar och andra platser av stenar, som härstammar från Herrevadskloster och runt om i vår kommun lämningar från klostrets och kyrkans ruiner. Till och med gravstenar rövades bort, en har bl a återfunnits i en gammal bro, där en hembygdsvän fann och bärgade hem den. Gravstenen finns nu att beskåda på Herrevadskloster. Redan i slutet av 1600-talet drog militären in på Herrevadskloster. Det var Norra Skånska Kavalleriregementet, (Skånska husarregementet), som använde klostret till överstebostäder och i slutet av 1700-talet förlades Skånska fältkommissariatet dit. Dessa residerade här i jämt hundra år. Åren 1886 -1898 disponerades klostret av K5 och i vårt århundrade eller närmare bestämt år 1902 inrättades arméns remontdepå, vars epok varade i 56 år. År 1960 drog flygvapnet in på Herrevadskloster där man förlade Förberedande Fältflygareskolan.

Åren 1963 skrevs ett nytt historiebland i det ärovärdiga 800-åriga klostrets historia i det att en av klostrets och kyrkans grundläggare biskop Eskils sentida efterträdare biskop Martin Lindström, Lund inför en församlad världspress, radio- och television samt en fulltalig menighet återinvigde de restaurerade resterna av munkarnas forna bibliotek till kyrkorum för vår tids stressade människor. Och därmed knöts de historiska kyrkliga banden åter samman. Som ett kuriosum kan nämnas att biskop Lindström med all sannolikhet var den förste protestantiske biskop, som förrättat en kyrklig akt på det tidigare katolska andliga centrumet. Enligt historieböcker har efter reformationen i mycket ringa grad och kanske inte alls protestanter här förkunnat sin lära. Under de fem år som gått sedan återinvigningen har åtskilliga hymnens band knutits och barn döpts samt andra kyrkliga akter ägt rum i det lilla kapellet.

Följande ärovärdiga män och kvinnor har under århundradena lett Herrevadsklostrets öde: Katolska tiden: Åren 1150 - 1547 av abbotarna Robert, Stephan, Ako, Thomas, Sveno, Hartvig, Nils, Anders och Laurentius. Flera abbotar har regerat men har inte kunnat återfinnas namngivna. Reformattkonstiden: Åren 1565 då Herrevadskloster utgjorde eget län - 1656: Anders Bille, (Sten,) Kirsten Lindenow (herr Stens änka), Axel Brahe, Anders Bille (son till hr Sten), Jörgen Vind, Sten Beck,

Ove Gjede, Henrik Ramel, Peder Wibe och Erik Kragh. Svenska tiden, då Herrevadskloster blev kronogods år 1658 fram till vårt århundrades början har klostret letts av följande: Corfitz Ulfeld, C D Slippenbach, C C Köningsmark, O W Köningsmarck, Nils Gyllenstierna C G Rehn-sköld, K I Ridderhielm, Gustaf Horn, D G Hasenkamp, J Fr Kaulbars, R Barnekow, C Fr Dücker, C G Barck, Ph J B Platen, C Svedenhjelm, J S Coijet, Ludvig Toll, C H Kock, Pher Appeltoft, C E von Geijer och B B G Geijer. Byggnaderna runt det gamla klostret är säkerligen till en del från klostertiden - andra åter har uppförts i samband med kavalleriepoken. Att byggnaderna nere vid Nybro, nuvarande Fo-förråden härstammar från och har haft samröre med munkatiden kan man nog ta för givet. Den byggnad, som ligger i korsningen vid Rundelsgatan - Kloster-gatan härstammar från 1520-talet och troligtvis använts som magasin av något slag. Jag vill sluta min Herrevadsklosterhistoria med att hoppas på att statsmakterna eller andra penningstarka ville bidra till att en genomgripande och grundlig utgrävning måtte kunna ske, då man med all sannolikhet skulle blotta en enastående ruinpark, som onekligen skulle intressera alla älskare av Skånes forntidsminne, vilka sedan skulle locka många turister från hela världen till Herrevadskloster, vars klosterhistoria har blivit känd långt utanför våra gränser. Underlag till artikeln har hämtats från bl a Vilhelm Lorenzens bok "De danske cistercienserklostres bygningshistorie" och från ett föredrag hållit av folkskolläraren Bernhard Hierner, från Svensk uppslagsbok samt genom samtal med Riseberga hembygdsförenings ordförande, kapten Esse Ericsson, Ljungbyhed och dito med kapten Yngve Ottebrant, nuvarande chefen för FÖFS

GITS

Några data om Herrevadskloster.

Klostret anlades år 1144 av ärkebiskop Eskil i Lund med inkallade cistercienermunkar från klostret Citeaux i Frankrike. Ytterligare ett cistercienerkloster anlade han i Esrom på Nordsjälland. (Alvastra och Nydala samma orden och från samma tid).

Klostret blev mycket rikt och omfattade vid medeltidens slut 1800 hemman. Det betydde mycket för traktens näringsliv (bl a tegelbränning.)

Efter den i Danmark 1536 beslutade reformationen upphörde klostret och indrogs till Kronan 1565 (sista abboten Laurids dog och begravdes på klostret 1572). Klostret gavs av Christian III i förläning till Steen Bille av Vanås. Hans systerson Tycho Brahe vistades på Herrevadskloster och upptäckte "Den nya stjärnan" i Cassiopeja.

Sedan Skåne avträtts till Sverige genom freden i Roskilde 1658 blev Herrevadskloster kronogods och gavs i förläning till Corfitz Ulfeldt.¹⁾ Övergick en period i privat²⁾ ägo men inlöstes åter av kronan. Efter indelningsverkets införande blev det under 1700-talet överste- och överstelöjtnant- boställe för Norra Skånska kavalleriregementet. Där bodde då bland andra Carl Gustav Rehnskiöld känd fältherre under Karl XII:s krig. 1786 övergick godset till Skånska fältkommisariatet och innehades av detta till 1830. Därefter utarrenderades det på 30 år.

1) C U förrädare. Flydde till Danmark.

2) Pantsattes 1660 av Karl XI förmyndarregering för 70 000 riksdaler. Fältmarskalk Hans Christian Köningsmark inlöste godset. Sonen bytte Herrevadskloster mot Börringe 1682.